Verpa bohemica (Krombh.) J. Schrot.

Родина Зморшкові — Morchellaceae

Українська назва: верпа чеська
Російська назва: сморчковая шапочка, верпа чешская
Інші назви: ковпачок

З латинської *ver* — «весна». Іноді верпу чеську називають зморшкуватою верхівкою наперстка або раннім зморшком, бо першим навесні серед зморшків з'являється саме вона.

Серед опалого минулорічного листя можна побачити дзвіночкоподібні **шапинки** 2–4,5 см заввишки та 2–5 см завширшки [★]. Російська назва «сморчковая шапочка» (зауважте, «шапочка», а не «шапка») якраз акцентує увагу на мініатюрності шапинки верпи чеської порівняно з іншими зморшковими грибами. Шапинки буруватого, вохряно-коричневого, іноді жовтуватого кольору, знизу світліші. На шапинці чітко помітні поздовжні вузькі хвилясті ребра, які іноді галузяться та поєднуються між собою [★]. Край шапинки до ніжки не приростає, і шапинка нібито насаджена на ніжку.
Ніжка циліндрична, 6–14 см завдовжки, 1,5–2 см завтовшки, дрібнолуската або повстисто-опушена, вкрита дрібним борошнистим нальотом, розташованим тонкими поясками, що легко стираються від доторкання. Зазвичай ніжка зігнута, досить часто до дугоподібної. У молодих грибів ніжка щільна, заповнена бавовноподібною масою; у зрілих — порожниста. Колір ніжки також змінюється з віком: у молодих грибів вона білувата [★], у зрілих стає вохряною.
М'якуш білий, пружний, з приємним запахом.
Спори видовжено-еліпсоїдні, гладенькі, без крапель олії, 60–80×17–25 мкм.
Сумки містять по дві спори (рідше 4, 8).
Споровий порошок жовтуватий. На рисунках зображені спори верпи під світловим [★] та електронним сканувальним [★] мікроскопами.

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII

Росте на ґрунті у світлих листяних лісах на галявинах, найчастіше під липою та осикою.

Гриби, з якими можна сплутати. Верпа конічна (*Verpa conica*) [★] — також їстівний вид, але з гладенькою шапинкою, сумками, що містять по 8 спор.

Умовно їстівний гриб. Деякими авторами відмічено алергічні реакції при вживанні даного виду. Хоча споживання цих грибів для багатьох людей проходить без поганих наслідків, у тих, хто їсть верпу у великих кількостях або протягом багатьох днів, вона може викликати важкі шлункові розлади, спричинені втратою м'язової координації. Людину морозить, відчуваються судоми, головний біль, нудота. Спостерігається слиновиділення і пітливість. Перед вживанням гриб обов'язково треба відварити, як і інші зморшкові гриби, а відвар злити [★], оскільки гриб утворює токсин, подібний до гіромітрину, який значною мірою переходить у відвар.

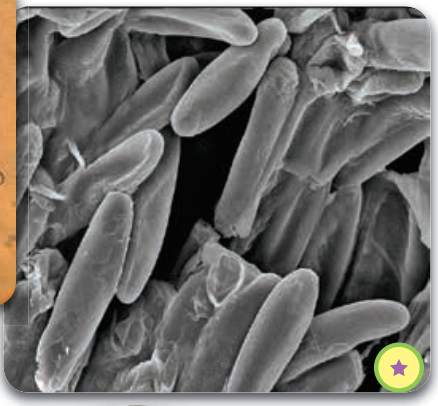

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII

Amanita muscaria (L.) Lam.

Родина Мухоморові — Amanitaceae

Українська назва: мухомор червоний
Російська назва: мухомор красный
Інші назви: мухаїр, мухотрутка, мушарка, мушник, моремуха, маремуха, моримух, моремух-платинник, троянка, жабурка, королиця дурна, паримух, піп, маремушка

В багатьох європейських мовах назва цього гриба походить від старовинного способу його використання — як засіб проти мух (латинський видовий епітет також походить від слова «муха» — *musca*). В українській мові видова назва гриба відображає колір його **шапинки**: червоно-багряний, або полум'яно-червоний, оранжево-червонуватий [★]. Однак зрідка шапинка вицвітає, набуваючи золотисто-жовтого кольору [★]. Спочатку вона майже куляста, з щільно прилеглим до ніжки краєм [★], пізніше розлога, плоска і навіть з поглибленням у центрі, діаметром 8–25 см, зверху вкрита концентрично розташованими білими або жовтуватими лусочками [★★]. Слід зауважити, що лусочки легко відпадають, сильний дощ може змити їх, і шапинка стає зовсім гладенькою [★].

Гіменофор пластинчастий. **Пластинки** білі, часом жовтуваті, стиснуті, товсті, гладенькі, не прилягають до ніжки.
Ніжка 10–20 см завдовжки і 2–2,5 см завтовшки, біла, сіро-біла, рідше жовтувата, ніжно-пухнаста, змолоду виповнена, пізніше порожниста, легко відділяється від шапинки, у верхній частині з білим або жовтуватим плівчастим кільцем [★], яке нерідко має зубчастий край. Біля основи помітно потовщена (до 3–4 см), з двома-трьома колами білих бородавочок [★].
М'якуш під шкіркою жовтий, далі білий, без запаху, із солодкуватим смаком.
Спори 10–12×6–7 мкм, еліпсоїдні. Спорова маса біла.

Зростає на землі, як великими групами [★], так і по 2–3 плодових тіла, в хвойних та мішаних лісах, переважно на піщаному ґрунті. Від появи плодового тіла над поверхнею ґрунту до його засихання проходить близько 15 діб. Гриб починає з'являтися в липні-серпні. Масовий розвиток припадає на кінець серпня та першу половину вересня. У посушливі роки поява та масовий розвиток гриба зсувається на більш пізніший час. У деяких регіонах України цей вид може траплятися до заморозків.

Гриби, з якими можна сплутати. Їстівний мухомор Цезаря (*Amanita caesarea*), у якого ніжка, кільце та пластинки жовтого кольору; отруйний мухомор королівський (*Amanita regalis*), який має коричневу шапинку та жовтувату ніжку. Після дощу, коли з мухомора червоного змиваються лусочки, його можна сплутати з сироїжкою. Але ж у сироїжки пластинки не вільні, ніжка досить крихка, без плівчастого кільця та потовщення біля основи.

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII

Отруйний вид. Смертельні отруєння викликає в рідкісних випадках. При вживанні людиною сирих мухоморів спочатку виникають психічні розлади, а вживання у великих кількостях призводить до тяжких отруєнь. Отруєння настає швидко (1–4 години). Проявляється у сильних болях, блюваті, проносі, пітливості. Спостерігаються відчуття сп'яніння, судоми, видіння, глибокий сон та марення.

- Здатність мухомора червоного впливати на психічний стан людини відома людству здавна, саме тому грибу приписували магічні властивості. У стародавньому епічному творі індійців Ригведі тисячі гімнів присвячено священному напою, виготовленому саме з *A. muscaria*. Вважалося, що цей напій зберігає здоров'я та продовжує життя.
- Стародавні майя вважали *A. muscaria* священним грибом. Вікінги також використовували його у своїх обрядах. Саме завдяки галюциногенним властивостям плодові тіла червоного мухомора впродовж століть застосовувались у релігійних і магічних ритуалах шаманами народів Сибіру, Камчатки і Колими. Причому плодові тіла вживали привілейовані особи, зокрема вожді і шамани, а решта членів общини пили сечу тих, хто вже з'їв гриби.
- Так про свої враження від мухоморів писав відомий англійський письменник-натураліст Дж. Даррелл у своїй книзі «Натураліст на мушці»: «З усіх грибів, які ми зустрічали, найбільше враження справив мухомор розміром з чайне блюдце, чий кармінний колір виділявся серед лісового мороку. Цей пронизливо яскравий гриб відомий своєю отруйністю ще з часів середньовіччя, коли господарки труїли мух на кухні або олійниці, розкришуючи його у блюдце з молоком. Отруйні властивості мухомора викликають каталепсію, яка супроводжується своєрідним сп'янінням та конвульсіями. Цікаво, що північні олені мають до цих грибів відверту пристрасть. Вони обходяться з мухоморами так само, як дехто з нас із несподівано знайденою у лісі пляшкою джину або віскі, коли (повинен на превеликий жаль

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII

Stropharia aeruginosa (Curtis) Quél.

Родина Строфарієві — Strophariaceae

Українська назва: строфарія синьо-зелена
Російська назва: строфария сине-зеленая

Родова назва гриба походить від грецького слова *strophos*, що означає «пояс», «перев'язь». Це обумовлено наявністю у видів роду великого плівчастого кільця на ніжці, яке довго зберігається. Строфарія синьо-зелена — дивовижний гриб, який має рідкісне для грибів чітко виражене синьо-зелено-блакитне забарвлення шапинки та ніжки. *Aeruginosus* з латинської перекладається як «покритий мідною іржею», «кольору мідної іржі» (тобто окис синьо-зеленого кольору). Ймовірно, саме через цей незвичний колір до строфарії синьо-зеленої ставляться з упередженням.

Шапинка 3–8 см у діаметрі, дзвоникоподібна або конусоподібна, згодом опуклорозпростерта, вкрита слизом, жовтувато-яскраво-зелена, синюватo-зелена, часто з білими пластівцями (залишками загального покривала) по краю або ж по всій поверхні, з віком жовтувата. Шкірка шапинки слизово-клейка [★]. В сиру погоду поверхня всього гриба вкрита шаром слизу, який виблискує на сонці.
Гіменофор пластинчастий. **Пластинки** густі, спочатку синьо-зелені, згодом фіолетово-сірі до чорно-коричневих з фіолетовим відтінком [★].

Ніжка 5–8×1–1,5 см, циліндрична, з порожниною, з добре помітним кільцем, вище кільця гладенька, нижче — вкрита пластівчастими лусочками, слизька, волохата.
М'якуш у шапинці білуватий, у ніжці — зеленуватий.
Спори 7–9×4–5 мкм. Спорова маса буровато-фіолетова.

Зростає по всій Україні, проте трапляється не часто, на ґрунті, підстилці, серед хмизу, на деревних гниючих залишках, переважно хвойних дерев, у хвойних та листяних лісах. Росте також у парках, садах, на пасовищах, смітниках. Один з небагатьох їстівних холодовитривалих грибів, який зростає в лісах до пізньої осені. Масове плодоношення припадає на жовтень.

Гриби, з якими можна сплутати. Немає грибів, які можна сплутати зі строфарією синьо-зеленою. Вона виглядає настільки своєрідно, що не має двійників (особливо в молодому віці).

Про їстівність цього гриба немає єдиної думки. У багатьох джерелах він позначається як підозрілий. Через яскраве синьо-зелене забарвлення деякі грибники помилково вважають його поганкою. В іноземних довідниках гриб відносять до категорії отруйних (в Англії, США). Насправді строфарія є маловідомим їстівним грибом, проте низької якості (четверта категорія). Вживається у вареному, смаженому та маринованому вигляді (перед приготуванням, єдино через естетичні міркування, потрібно зняти слизову шкірку з шапинки). На думку досвідчених грибників, строфарія синьо-зелена — смачний гриб.

Строфарія синьо-зелена цікава як об'єкт для штучного розведення на садово-городніх ділянках. Її, а також строфарію зморшкувато-кільцеву, або гриб-кільцевик (*Stropharia rugosoannulata*), у деяких країнах світу штучно вирощують промисловим способом, подібно до печериць.

I | II | III | IV | V | VI | VII | VIII | IX | X | XI | XII

Catathelasma imperiale (Fr.) Singer

Родина Рядовкові — Tricholomataceae

Українська назва: корбан царський
Російська назва: катателазма царская
Інші назви: катателазма імператорська, грузлик двоперснєвий

В Українських Карпатах місцеві жителі шанують цей гриб більше за білий. На їхню думку, жоден гриб не може зрівнятись за ароматом з корбаном царським.

Шапинка діаметром 5–15 см, опуклорозпростерта, дещо вдавлена у центрі, жовтувата, бурувато-коричнева, часто вкрита бурими крупними лусками, шовковиста, іноді розтріскується. Край шапинки загорнутий навіть у зрілих екземплярів.
Гіменофор пластинчастий. **Пластинки** низхідні, рідкі, товсті, кремові, у молодих екземплярів закриті білим покривалом [★].
Ніжка 3–6 см заввишки, 2–3 см завтовшки, циліндрична, товста, злегка потоншується до основи, гладенька, щільна, з білим подвійним кільцем, яке утворене загальним і частковим покривалами [★] (через це німці називають гриб *doppelring-trichterling* — «говорушка двокільцева»). Основа ніжки вкрита залишками бурого покривала.
М'якуш твердий, щільний, кремовий, з приємним смаком і запахом свіжого борошна.
Спори 11–15×5–7 мкм, видовжено-овальні, безбарвні, гладенькі, амілоїдні. Споровий порошок білий.

Трапляється в Карпатах (Львівська обл., Сколівський, Стрийський, Міжгірський райони), у Закарпатті, в Лісостепу та в соснових лісах Південного берега Криму. В світі поширений в Євразії та Північній Америці. Зростає на ґрунті в хвойних та листяних лісах. В Карпатах трапляється переважно в густих молодих ялинниках, інколи в траві, на галявинах біля ялинників, поодиноко або групами з 3–5 плодових тіл. Гриби сильно вкорінені в ґрунт: щоб дістати їх, треба викопувати. Любить зволожені місця. Мікоризоутворювач.

Корбан царський занесений до Червоної книги України і має созологічний статус «рідкісний вид». Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому природному заповіднику. Занесений також до червоних списків грибів Болгарії, Німеччини, Чехії та Словаччини.

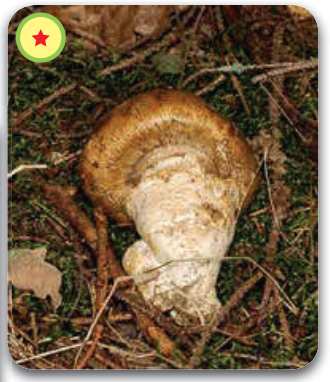

Їстівний гриб, однак збирати його заборонено законом!

I | II | III | IV | V | VI | VII | VIII | IX | X | XI | XII

Boletus pinophillus
Pilát et Dermek

Родина Боровикові — Boletaceae

Українська назва: боровик сосновий
Російська назва: болет соснолюбивый

Досить довго боровик сосновий вважався різновидом білого гриба.

Бархатиста **шапинка** темнозабарвлена [★], червоно-коричнева, гарного відтінку червоного дерева (по краю світліша — від рожевої до майже білої у молодих плодових тіл), 3–12 см у діаметрі (знаходили екземпляри із шапинкою 30 см у діаметрі), подушкоподібна, пізніше подушкоподібнорозпростерта. Поверхня гладенька або нерівна, зморшкувата або горбкувата, у вологу погоду трохи слизувата, матова. Шкірка не знімається.
Гіменофор трубчастий. **Трубочки** довжиною 1,5–2 см. У молодих грибів вони білуваті, потім жовтіють і стають зеленуватими. Пори округлі, дрібні.

Ніжка 3–10 (16)×3–10 см, щільна, зазвичай сильно потовщена, присадкувата [★], біла або світло-бурувата, з помітною білуватою або світло-коричневою (кольору кориці) сіткою майже по всій поверхні, особливо помітною у верхній частині.
М'якуш товстий, щільний, білий, на зрізі не змінюється, але під шкуркою — рожевий. Має приємний солодкуватий смак і аромат (грибний або підсмаженого горіха), який виявляється навіть сильніше, ніж у *Boletus edulis*.
Спори 14–20×4–6 мкм, веретеноподібні, гладкі. Спорова маса оливково-бура або жовто-зелена.

Найчастіше трапляється під соснами [★] на піщаному ґрунті. Саме тому в різних мовах назва гриба пов'язана з цією особливістю. Утворює мікоризу з сосною та ялиною. Зрідка його можна знайти і під листяними деревами (бук, граб, дуб). Трапляється поодинці або невеликими групами.

Гриби, з якими можна сплутати. Інші боровикові.

Їстівний і цінується на рівні білого гриба.

Boletus pinophillus, особливо його гіменофор, є біоакумулятором ртуті. Тому не варто збирати гриб в забруднених районах, таких як території біля заводів, захоронень відходів тощо.

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII

Boletus pulverulentus
Opat.

Родина Боровикові — Boletaceae

Українська назва: боровик припорошений
Російська назва: боровик припудренный, моховик припорошенный, болет чернеющий

Характерною ознакою виду є почорніння будь-якої частини плодового тіла гриба при пошкодженні, через що німці називають гриб *Schwarzblauender Röhrling* — «трубчастий гриб, що чорніє».

Шапинка 3–12 (15) см у діаметрі, опукло- або подушкоподібнорозпростерта, жовто-коричнева, рудувато-червонувато-коричнева, з віком червонувато-оливкова, суха, у вологу погоду клейкувата, тонкоповстиста, при дотику темніє, зовні ніби припорошена [★] (з латинської *pulvis* — «пил», «порошок»). Шкірка з шапинки не знімається.
Гіменофор трубчастий. **Трубочки** лимонно-жовті. Пори жовтуваті, згодом жовті [★], оливково-жовті, кутасті, нерівномірні, при дотику синіють.

Ніжка 3–10 (12)×1–3 см, щільна, донизу звичайно коренеподібно звужена, жовта, біля основи червонувата, повстисто-зерниста, при дотику одразу темніє.
М'якуш щільний, жовтий, в ніжці біля основи червонуватий, на зламі миттєво синіє [★], майже чорніє, з приємним запахом, добрий на смак.
Спори 10 (12)–15 (18)×5–6 (8) мкм, веретеноподібні. Спорова маса оливкова.

Росте на ґрунті в листяних, зрідка хвойних лісах, парках садах, тому його ще називають садовим грибом. Утворює мікоризу з твердими породами дерев.

Гриби, з якими можна сплутати. Польський гриб (*Boletus badius*) — подібний за кольором шапинки, однак боровик припорошений відрізняється яскраво-жовтим гіменофором, жовтою крапчастою ніжкою та інтенсивним чорнувато-синім забарвленням в місцях пошкодження. Боровик зернистоногий (*B. erythropus*), який, на відміну від боровика припорошеного, має червоний гіменофор.

Гриб їстівний, хоча в літературі відмічені його невисокі смакові якості. При відварюванні синій колір м'якуша зникає і гриби стають приємного жовтуватого кольору. Після смаження на смак такі самі, як і білі гриби, тільки твердіші. Для тих, хто полюбляє твердість в грибах, боровик припорошений — знахідка!

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII